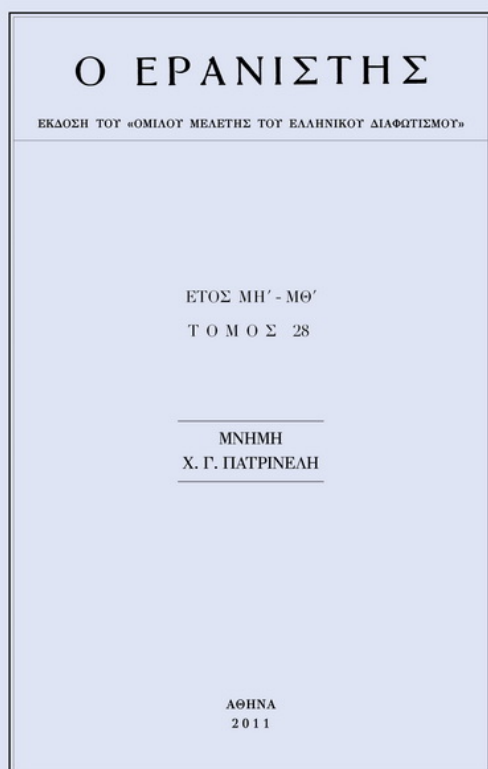

The Gleaner

Vol 28 (2011)

In Memoriam of C. G. Patrinelis

**Ανιχνεύοντας νέα ευρήματα της κοραϊκής
αλληλογραφίας**

Στέριος Φασουλάκης

doi: [10.12681/er.144](https://doi.org/10.12681/er.144)

To cite this article:

Φασουλάκης Σ. (2011). Ανιχνεύοντας νέα ευρήματα της κοραϊκής αλληλογραφίας. *The Gleaner*, 28, 378–380.
<https://doi.org/10.12681/er.144>

ΑΝΙΧΝΕΥΟΝΤΑΣ ΝΕΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΟΡΑΪΚΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΑΔΙΑΣΑΦΗΤΕΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ. Ἡ ἔρευνα γιὰ τὴν ἀνακάλυψη ἄγνωστων ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῖ καὶ πρὸς Κοραῖ ποὺ θὰ δώσει ἓνα νέο καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν πλήρες corpus τῆς κοραϊκῆς ἀλληλογραφίας εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι μία συνεχῆ προσπάθεια τῶν ἀσχολουμένων με θέματα τοῦ Διαφωτισμοῦ. Σ' αὐτὴν τὴν ἔρευνα ὀφείλω ὅσες ἄγνωστες ἐπιστολὲς ἔχω φέρει στὴ δημοσιότητα¹ καὶ ὅσες θὰ μπορέσω ἀκόμη νὰ φέρω. Ὅμως ὁ κύκλος δὲν ἐκλείσει. Πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια εἶδαμε ὅτι κάποιες ἄγνωστες ἐπιστολὲς ἐμφανίστηκαν καὶ στὸ ἐμπόριο, ἐπομένως ἡ ἀναζήτηση πρέπει νὰ εἶναι ἀδιάκοπη.

Μία εἰσήγηση ποὺ εἶχε γίνῃ τὸ 1983² ἄφησε ἐλπίδες δημοσιεύσεως καὶ ἄλλων νέων εὐρημάτων τῆς κοραϊκῆς ἀλληλογραφίας ἀπὸ προσωπικὰ ἀρχεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπὸ ἐφημερίδες Γερμανίας καὶ Αὐστρίας καθὼς καὶ ἄλλα πολλά, ἀλλὰ δυστυχῶς παρήλθαν σχεδὸν τρεῖς δεκαετίες καὶ τίποτε δὲν ἐμφανίσθηκε ἀπ' αὐτά.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν ὡς ἄνω ἀνακοίνωση ὁ ὑπογράφμενος καὶ ἡ ἀείμνηστη Σταματία Ξυλᾶ ἐπιδιώξαμε ἰδιαίτερη συνάντηση στὴν Πολιτεία με τὸν ἐρευνητὴ, στὸν ὁποῖο προτάθηκε ἡ κάλυψη τῶν ἐξόδων, ἂν ὁ ἴδιος ἀναλάμβανε τὴν ἐκδοσὴ ὅλων αὐτῶν τῶν —μὴ συγκεκριμένων πάντως— εὐρημάτων του. Οἱ ἀπαιτήσεις ὅμως ἦσαν ὑπερβολικὲς, ἐγγίζαν τὰ ὅρια τοῦ ἐξωφρενικοῦ. Καί, φυσικά, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια σιγῆς, δὲν ὑπάρχουν περιθώρια ἐλπίδας.

ΜΕΤΑΞΥ ΣΟΒΑΡΟΥ ΚΑΙ ΑΣΤΕΙΟΥ. Τὶς ἡμέρες τοῦ Πάσχα τοῦ 2008 μελετώντας στὴ Βιβλιοθήκη Κοραῖ (Χίος), εἶχα αἰφνίδια πρόταση νὰ ξαναγῆσω δύο κυρίως ἐπισκέπτριες τῆς Βιβλιοθήκης, οἱ ὁποῖες δῆλωσαν στὴ βιβλιοθηκάρη ὅτι ἔχουν στὴν ἰδιοκτησίαν τους κάποιες ἐπιστολὲς τοῦ Κοραῖ καὶ ἤθελαν νὰ μάθουν περισσότερα γι' αὐτές. Τοὺς ἐξήγησα ὅτι ἂν

1. Στὰ περιοδικὰ *Χιακὰ Χρονικά* 10 (1978), 11-21, 15 (1983), 10-16 καὶ 17 (1985), 43-51· *Μνημοσύνη* 9 (1984), 255-260 καὶ 10 (1988), 263-268· *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος* 30 (1987), 177-184· *Ὁ Ἑρανιστὴς* 19 (1993), 188-192, καὶ *Κεφαλληνιακὰ Χρονικά* 6 (1994), 257-264.

2. Πολυχρόνης Κ. Ἐνεπεκίδης, «Ἐρευνες γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κοραῖ στὰ εὐρωπαϊκὰ ἀρχεῖα καὶ τὶς συλλογὲς χειρογράφων: 1955-1980. Ἡ πολυεδρικήτητα μιᾶς εὐρωπαϊκῆς φυσιογνωμίας», *Πρακτικὰ Συνεδρίου «Κοραῖ καὶ Χίος»*, τ. Β', Ἀθήνα 1985, σ. 313-330.

δὲν τίς ἰδῶ, δὲν μπορῶ νὰ τοὺς πῶ κάτι. Ὑπέθεσα ἀρχικὰ ὅτι μᾶλλον θὰ ἦσαν γνωστὲς καὶ δημοσιευμένες, ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον τους νὰ μάθουν σὲ πόσα χρήματα θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτιμηθοῦν οἱ ἐπιστολὲς ποὺ εἶχαν στὰ χέρια τους.

Ἡ πρώτη, λοιπόν, κυρία μοῦ εἶπε ὅτι μία ἐπιστολὴ τοῦ Κοραῆ εἶχε ἀγοράσει ὁ γιὸς της, ὁ ὁποῖος εὕρισκόταν στὴν Αὐστραλία, ὅπου ἐργαζόταν. Ζήτησα τὴ διεύθυνσή του γιὰ νὰ τοῦ γράψω καὶ νὰ τοῦ ζητήσω ἓνα ἀντίγραφο. Μοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ μοῦ τὴν ἔδινε ἀργότερα, στὴν Ἀθήνα. Πράγματι, ὕστερα ἀπὸ νέα τηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία, τὸν Ἰούνιο, μοῦ ἔδωσε ὄνομα καὶ διεύθυνση τοῦ γιοῦ της στὴν Αὐστραλία, στὸν ὁποῖο ἔγραψα ζητώντας στοιχεῖα τῆς ἐπιστολῆς (ἀποδέκτη, χρονολογία κλπ.). Σχετικὰ σύντομα μοῦ τηλεφώνησε ὁ κάτοχος ἀπὸ τὴν Αὐστραλία καὶ μοῦ ὑποσχέθηκε νὰ μοῦ στείλει φωτοαντίγραφο γιὰ νὰ ἀπαντήσω στὸ ἐρώτημά του σὲ πόσα χρήματα θὰ κοστολογοῦσα τὴν ἐπιστολὴ ποὺ ἀγόρασε. Ἀπέφυγε πάντως νὰ μοῦ δώσει ἔστω καὶ προφορικῶς στοιχειώδεις πληροφορίες γιὰ τὴν ἐπιστολὴ τῆς κατοχῆς του, παρὰ τὴν ἐπιμονή μου. Καὶ ἐδῶ ἀκολούθησε σιγή. Θεώρησα τότε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπανεέλθω. Ἡ ἐπάνοδος μᾶλλον κακὸ θὰ ἀπέφερε παρὰ καλὸ.

Ἡ δευτέρη κυρία, φίλη τῆς προηγούμενης, ἡ ὁποία ἰσχυρίσθηκε ὅτι εἶχε καὶ αὐτὴ κάποια ἐπιστολὴ τοῦ Κοραῆ μέσα σὲ πλαίσιο—ὅπως τὴν ἤρε ἀπὸ τοὺς δικούς της ποὺ τὴν ἔκαμαν κάδρο—ἔρισε μία συνάντηση σὲ ζαχαροπλαστεῖο τῆς πλατείας Συντάγματος. Χάρηκα γιὰ τὴν ἀνταπόκριση ἀλλὰ ἀμέσως ἀπογοητεύθηκε ἀπὸ τὸ πλαισιωμένο «εὔρημα». Ἐπρόκειτο γιὰ τὸ γνωστὸ πανομοιότυπο τσιγκογράφημα ποὺ περιέλαβε ὁ Ι. Ἰσιδωρίδης Σκυλίσης στὶς μεταφράσεις: *Μολιέρου, Ἀριστὰ ἔργα, Τεργέστη 1871*. Τῆς ἐξήγησα ὅτι ὄχι μόνον ἦταν πολὺ γνωστὴ ἡ ἐπιστολὴ της ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μία «φωτογραφία» (μέρους μάλιστα) τοῦ αὐθεντικοῦ³ καὶ συνεπῶς δὲν εἶχε καμία ἰδιαίτερη ἀξία. Τῆς συνέστησα πάντως νὰ κρατήσῃ τὸ κάδρο της εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κοραῆ. Φύγαμε καὶ οἱ δύο ἀπογοητευμένοι, ἐγὼ διότι ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἀπέδωσε κάτι νέο, ὡς ἤλπιζα, καὶ ἐκεῖνη διότι δὲν ἄξιζε κάτι τὸ ἀπόκτημά της, στὸ ὁποῖο φαίνεται, κατὰ τὰ λεγόμενά της, ὅτι εἶχε στηρίξει κάποιες χρηματικὲς προσδοκίες. Ἐτσι ἡ ἔρευνα ἀπέληξε σὲ φενάκη. Τέτοιες ἀπογοητεύσεις ἐντούτοις δὲν ἀποθαρρύνουν τὸν ἐρευνητὴ ποὺ συχνὰ ἔχει τὴν ἱκανοποίηση τοῦ νέου εὐρήματος, ὅπως μοῦ συνέβη ἐπανειλημμένα.

3. Ἐπιστολὴ τῆς 5ης Σεπτεμβρίου 1816. Τὸ πλήρες κείμενο στὴν ἐκδοσὴ τῆς κοραϊκῆς *Ἀλληλογραφίας* τοῦ ΟΜΕΔ, τ. Γ' (1810-1816), Ἀθήνα 1979, ἀρ. 708. Ἡ λιθογραφημένη σύντομη ἐπιστολή, ἀποσπασμένη ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Ι. Ι. Σκυλίσης, ἔγινε συλλεκτικὸ ἀντικείμενο καὶ ἀπὸ ἄλλους, βλ. Τριαντ. Ε. Σκλαβενίτης, «Τύχες τῆς ἀπὸ 5-9-1816 ἐπιστολῆς τοῦ Α. Κοραῆ (Μολιέρου, Κοκκινάκης, Σκυλίσης καὶ λιθογράφος)», *Μνήμων* 26 (2004), 227-230.

Ο ΚΟΡΑΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΩΜΕΝΟΣ. Λίγα χρόνια πριν από τις τελευταίες απογοητεύσεις είχε φανεί μια άκτινα αισιοδοξίας. Μοῦ ἔφθασε ἡ πληροφορία ὅτι στὸ διαδίκτυο εἶχε ἀναρτηθεῖ μία ἐπιστολὴ τοῦ Κοραΐ. Ἐσπευσα νὰ τὴν ἰδῶ καὶ διαπίστωσα ὅτι ἦταν ἄγνωστη. Κάποιος ἄγγλος παλαιοπώλης ἔχοντάς τὴν πρὸς πώληση τὴν ἀνήρτησε στὸ διαδίκτυο, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ πωλήθηκε, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δίδονται πληροφορίες γιὰ τὸν ἀγοραστή. Ἀπὸ μιὰ πτωχὴ ἀπεικόνισή της στὸ διαδίκτυο διαπίστωσα ὅτι πράγματι ἦταν αὐτόγραφη ἐπιστολὴ τοῦ Κοραΐ πρὸς κάποιον Φραγκιάδη καὶ ἔφερε ἡμερομηνία 30 Ὀκτωβρίου 1826. Τελικὰ ἡ ἐπιστολὴ δημοσιεύθηκε ἐν μέρει στὸν κατάλογο δημοπρασιῶν τοῦ κ. Πέτρου Βέργου,⁴ καὶ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸν κ. Δ. Ἀποστολόπουλο.⁵ Μένει πρὸς ἀναζήτησις ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Στεφ. Φραγκιάδη πρὸς τὸν Κοραΐ (22 Ὀκτωβρίου 1826), ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τῶν ὁποίων μία μόνο ἐπιστολὴ γνωρίζομε (27 Σεπτεμβρίου 1820), ἐνῶ ὁ Φραγκιάδης ἀναφέρεται συχνὰ σὲ ἐπιστολὰς τοῦ Κοραΐ μεταξὺ 1820 καὶ 1822.⁶

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἃς σημειωθεῖ ὅτι ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Φραγκιάδου ὁ πιὸ γνωστὸς εἶναι ὁ μητροπολίτης Χίου Πλάτων (κατὰ κόσμον Παντολέων) ἀλλὰ, μέσα στὸν 19ο αἰῶνα, πάρα πολλὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας εἶναι γνωστά, τὰ ὁποῖα ἔδρασαν ὡς ἔμποροι στὴ Χίο, τὴ Σμύρνη, τὸ Λονδίνο, τὸν Πειραιᾶ, τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν Καλκούτα κ.ά.

Ἀπὸ τὴν τρίτῃ αὐτὴ περίπτωσις ὅσο καὶ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἀγοραστῆ τῆς Αὐστραλίας γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ κοραϊκὴ «ἐπιστολικὴ κοινολογία» δὲν φυλάσσεται μόνο σὲ ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθηκὲς ἀλλὰ βγῆκε στὸ ἐμπόριο καὶ μάλιστα μὲ σύγχρονα μέσα. Νέες ἀναζητήσεις λοιπόν. Ἐντούτοις ἡ περιπέτεια τῶν ἀναζητήσεων εἶναι εὐχάριστη καὶ χρήσιμη.⁷ Πολλὰ μποροῦν νὰ διδαχθοῦν οἱ ἐρευνητές.

ΣΤΕΡΙΟΣ ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ

4. *Παλαιὰ καὶ σπάνια βιβλία* ἀρ. 33 (Νοέμβριος 2001), 23-24.

5. Δημ. Γ. Ἀποστολόπουλος, «Κοραΐ καὶ Ι. Π. Κοκκίνης. Νεότερα στοιχεῖα γιὰ τὶς σχέσεις τους τὸ 1826», *Ὁ Ἑραριστὴς* 23 (2001), 280.

6. Π.χ. στίχοι ἀρ. 876, 893, 956, 957 τῆς ἐκδόσεως ΟΜΕΔ.

7. Ἀπὸ τὸ 1984 ποὺ ἐκδόθηκε ὁ τελευταῖος, ἕκτος, τόμος τῆς *Ἀλληλογραφίας Κοραΐ* ἔχουν δημοσιευθεῖ εἴκοσι δύο, ἴσως καὶ περισσότερες, ἀπὸ καὶ πρὸς Κοραΐ ἐπιστολές.